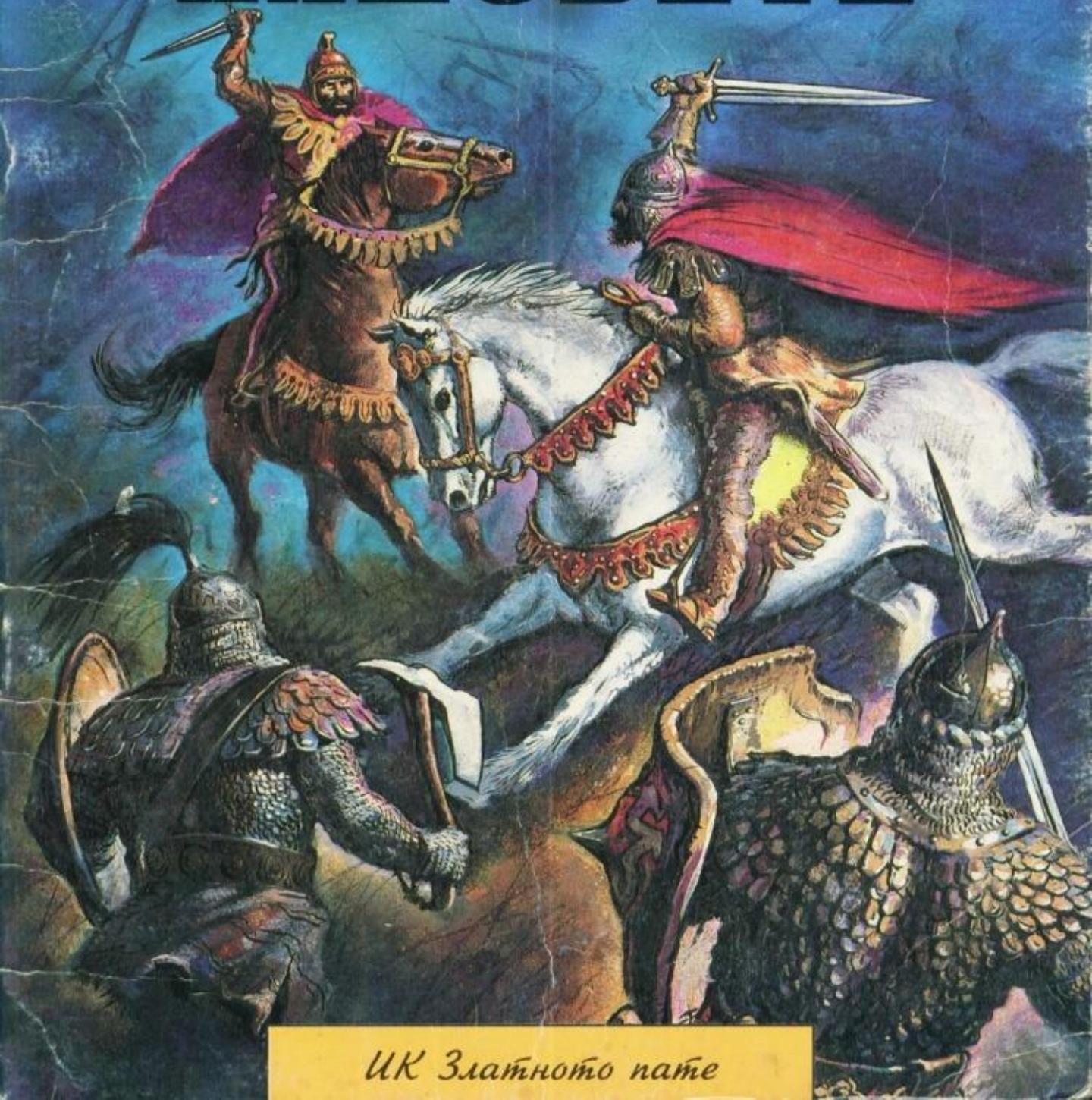

ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ
БЪЛГАРИЯ

ВЛАСТТА НА
ХАНОВЕТЕ

ИК Златното пате

ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ

БЪЛГАРИЯ

КНИЖКА ТРЕТА

ВЛАСТТА НА
ХАНОВЕТЕ

ИК Златното пѐте

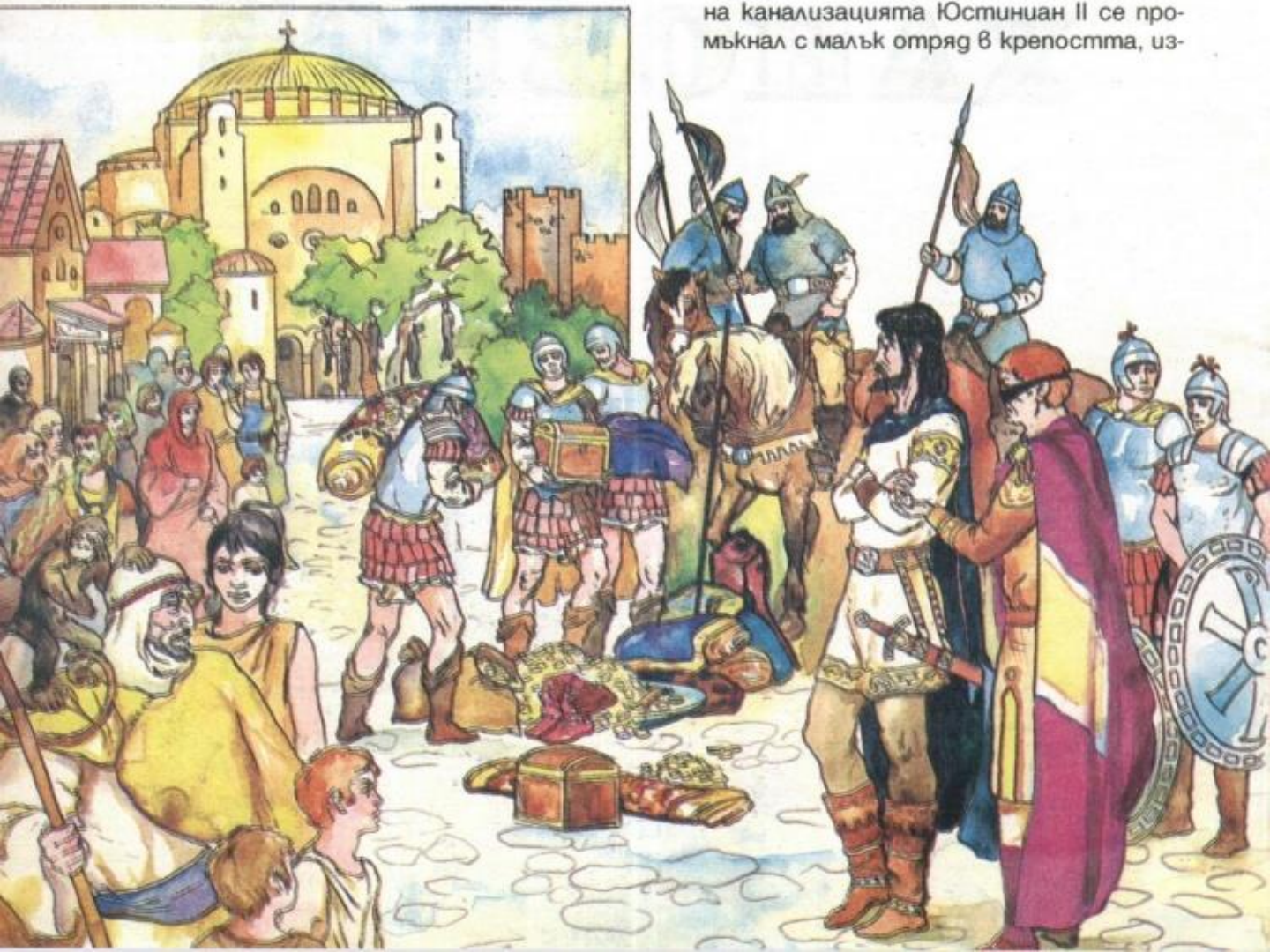
София
1994

Това издание е съставено от
Чабура Драгилев, Оливия Халимбакова, Галина Златева, Звезден Златев, Исаа Пенчев, Моряк Вазвански, Петър Кърджалиев и Петър Генев

„...При император Юстиниан Носоотрязания предводителят на българите хан Тервел бил на върха на благополучието. Самият Юстиниан бил негов данъкоплатец. Тервел поставял обрънат щита си, с който ходел на война, и своя камшик... и слагал пари, докато покрие и единия, и другия. Простирал копие то си на земята и от единия до другия му край, а също и на голяма височина, натрупвал копринени дрехи. Като напълвал кесии с пари, раздавал ги на войниците, пръскайки с дясната си ръка злато, а с лявата сребро...“

„СВИДАС ЛЕКСИКОН“
византийски сборник от X век

Дарове за хан Тервел

ХАН ТЕРВЕЛ (700 - 721)

Изминали двадесет години от битката в местността Онгъла, където предвожданата от хан Аспарух българска войска разбива армията на ромейския император Константин IV Погонат. Ювиги хан Аспарух става първият владетел на новата славянобългарска държава. Византия била принудена да сключи мир с България и да ѝ плаща данък всяка година.

За срам на ромеите това продължило и по времето на неговия син - хан Тервел. Младият владетел умело се възползвал от размириците в Константинопол, където императорите често се сменяли. През 695 г. заговорници свалили поредния император Юстиниан II. За да го посрамят, те му отрязали носа и го изпратили на заточение при хазарите. Оттогава го наричали Риномет (Безносия). След десетгодишно изгнание Юстиниан II успял да избяга и пристигнал с кораб при устието на Дунав. Византиецът потърсил помощта на хан Тервел, за да си върне властта. В замяна обещал скъпи дарове и императорски почести.

През 705 г. хан Тервел с 15 000 войници застанал гордо пред стените на Цариград. През отворите на канализацията Юстиниан II се промъкнал с малък отряд в крепостта, из-

ненадал противниците си и жестоко се разправил с тях. Така с помощта на хан Тервел императорът отново се възкачил на трона. Той удържал на гумата си, дадена пред българския владетел. Към територията на България била присъединена плодородната област Загоре от твърдините Сливен и Ямбол до Черно море. В знак на благодарност Тервел бил провъзгласен за кесар. Тази титла носел човекът, който във византийския двор стоял на второ място след императора. До този момент тя се давала обикновено на неговия престолонаследник.

Ала мирът с Византия траял само три години. Юстиниан II се почувствал силен и решил да си възвърне подарената територия. Той организира поход по суша и море, но българите разгромили войските му при Анхиало (Поморие). Императорът безславно се завърнал във Византия. Войната не довела до прекрояване на границите, но самото ѝ обявяване накарало хан Тервел да разбере колко струва ромейската „вярност“. Няколко години поред българският владетел изпращал свои дружини да опустошават областта Тракия. Те дори достигнали самите Златни врати на Константинопол. Новият император Теодосий бил принуден да поиска мир. През 716 г. преговорите довели и до сключването на първия търговски договор в историята на България.

На граничната митница търговецът с рунтавия калмак трябва да покаже своите грамоти и печати. Той много добре знае, че без тях товарът му ще бъде отнет в полза на държавната хазна. Стражата пък води бегълци, които току-що са разменени срещу трима пленени византийци.

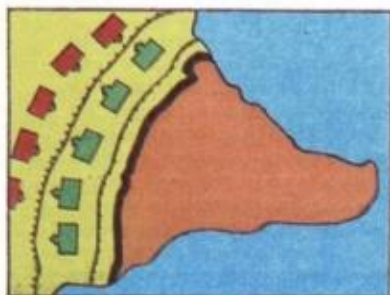
Стенанията и воплите на ранените огласяят полето край крепостта Анхиало, където българските войски разбиват византийците.

През 708 г. конницата на Юстиниан II навлязла в Тракия, а флотът му хвърлил котва в пристанището на Анхиало. Императорът бил толкова самоуверен, че дори не построил укрепен лагер. Тогава българите го нападнали неочаквано. Войните на хан Тервел пленили много ромейци, коне и оръжия, а Юстиниан II през нощта позорно отплавал.

Договорът от 716 г. задължил Византия да плаща на България годишен данък. Той се състоял от пурпурни одежди и червени кожи на стойност 30 литри (10 кг.) злато. Те се ценели повече от благородния метал, защото били символ на императорската власт, а начинът им на производство се пазел в дълбока тайна. Договорът очертавал границата в Тракия и задължавал двете страни да разменят своите политически бегълци. Той регулирал и търговията между двете държави. Българите вече имали възможност да продават стоките си в Цариград, най-големия търговски център тогава.

СПАСИТЕЛЯТ НА ЕВРОПА

Схема на битката при Константинопол

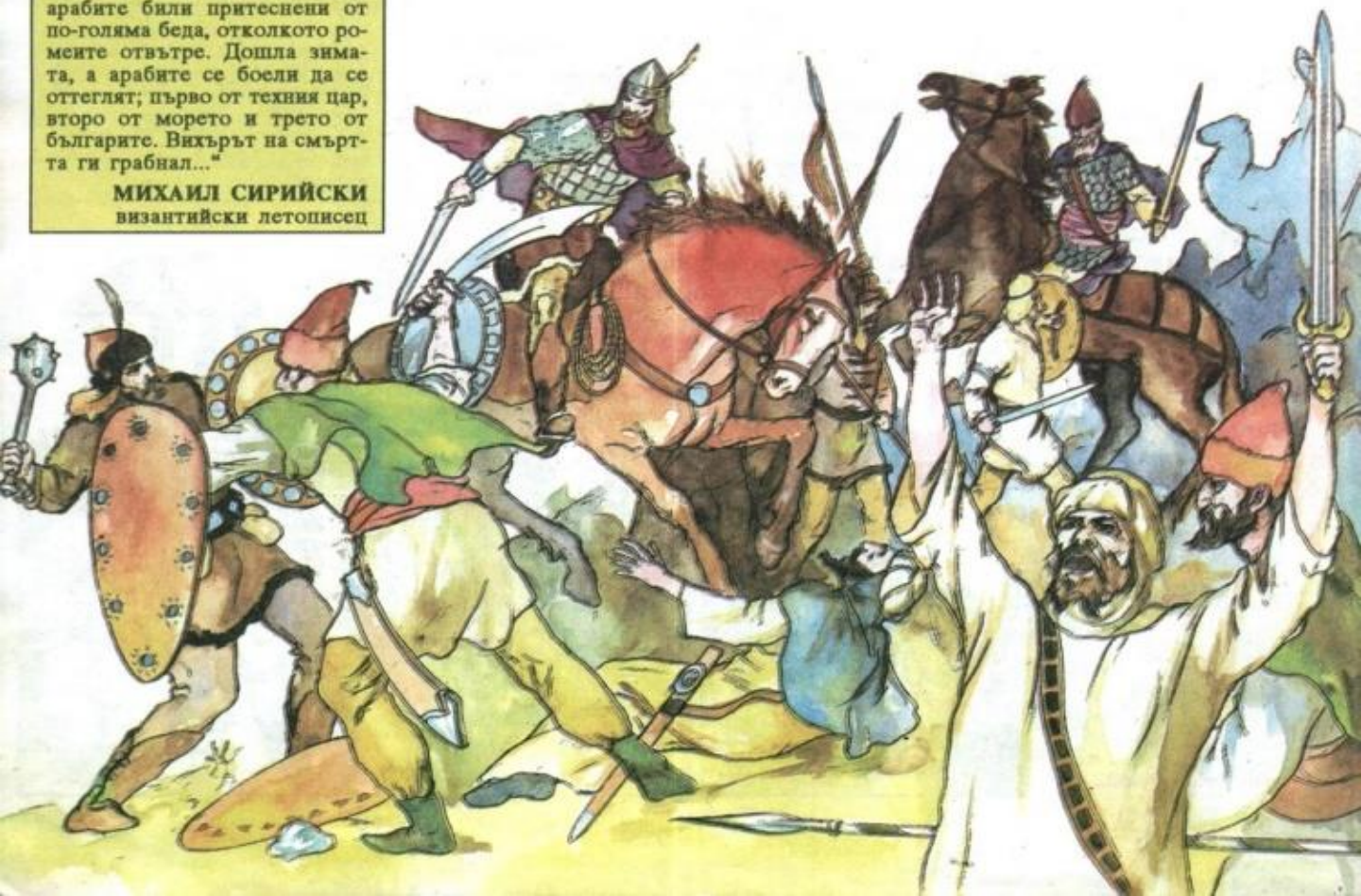
- българи
- араби
- византийци
- изкопен ров

„...Арабите били нападени по суша и от жителите на града, и от българите, а в морето от ромейските кораби... Българите нападали арабите и ги посичали; тези последните се боели повече от българите, отколкото от ромейците. Отвън арабите били притеснени от по-голяма беда, отколкото ромейците отвътре. Дошла зимата, а арабите се боели да се оттеглят; първо от техния цар, второ от морето и трето от българите. Вихърът на смъртта ги грабнал...“

МИХАИЛ СИРИЙСКИ
византийски летописец

През 717 г. повече от 80 000 арабски воители потеглили към Константинопол. Като научили за това, ромейците проводили пратеници за помощ при хан Тервел. Той се отзовал на молбата, защото разбрал, че падането на византийската столица ще изправи България пред опасен враг. Изпратил исканата войска и така още в началото на обсадата арабите били принудени да воюват на два фронта - срещу защитниците на града и против българската конница, която непрекъснато ги връхлитала. Много скоро техният предводител Маслама се убедил, че българите са опасен противник, и наредил да се изкопае дълбок ров, който да предпази войните му от внезапните нападения. Същия изкоп мюсюлманите направили и откъм Константинопол. Така арабската армия от обсаждаща се превърнала в обсадена. Настъпила зима. Недостигът на храна карал някои да изяждат труповете на мъртъвците, а други поглъщали дребни камъни или ядели сметта, събрана от корабите. Въпреки несгодите, арабите не се предавали. Те едва дочакали следващото лято. Опитали се с изненадващ удар да пробият обръча на българите, но в решителното сражение войните на хан Тервел разгромили арабската армия, която загубила повече от 20 000 души. Оцелелите едва се добрали до корабите си и безславно отплавали.

Хан Тервел станал най-известният владетел в тогавашния свят. Десетилетия след неговата смърт поети съчинявали балади, в които величаели спасителя на Европа.

АВАРСКИ ХАГНАТ

Дисетър

Новакова бразда

Тилмок

Дунав

БЪЛГАРИЯ

о ДРЪСТЪР (Силистра)

● ПЛИСКА
о ВАРНА

Черно море

о СЕРДИКА (София)

Загоре

о АНХИАЛО (Поморие)

708г.

о ПЛЪВДИН (Пловдив)

Смърчид

българи

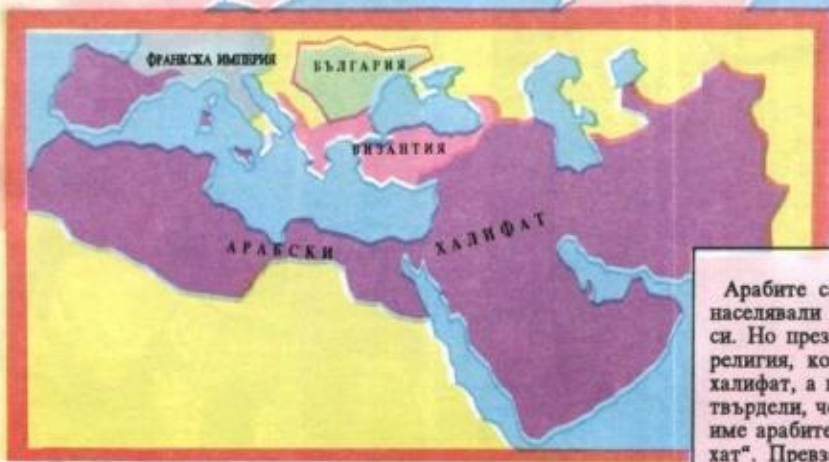
717 - 718г.

араби

КОНСТАНТИНОПОЛ (Истанбул)

ВИЗАНТИЯ

Арабски оръжия

АРАБСКИ ХАЛИФАТ

Арабите са семитски племена, родствени на евреите. Те населявали Арабския полуостров и често воювали помежду си. Но през VII век сред тях се наложила мюсюлманската религия, която ги обединила в една държава. Нарекли я халифат, а владетелите й - халифи. Те стоели над всички и твърдели, че са поставени на трона от бога Аллах. В негово име арабите започнали свещена завосвателна война - „джихат“. Превзели византийските провинции Сирия и Египет. През 750 г. халифатът се простирал върху три континента - от река Инд на изток до Атлантическия океан на запад. Арабите искали да завладеят и Европа. Но на пътя им се изправили българите и византийците, които ги разбили през 718 г. край Константинопол. Арабските пълчища се опитали да нахлуят от югозапад през земите на днешна Испания. Този път били възпрени от франките в решителна битка през 732 г. при Поатие. През следващите относително мирни три века раздътели арабските наука, изкуство и литература.

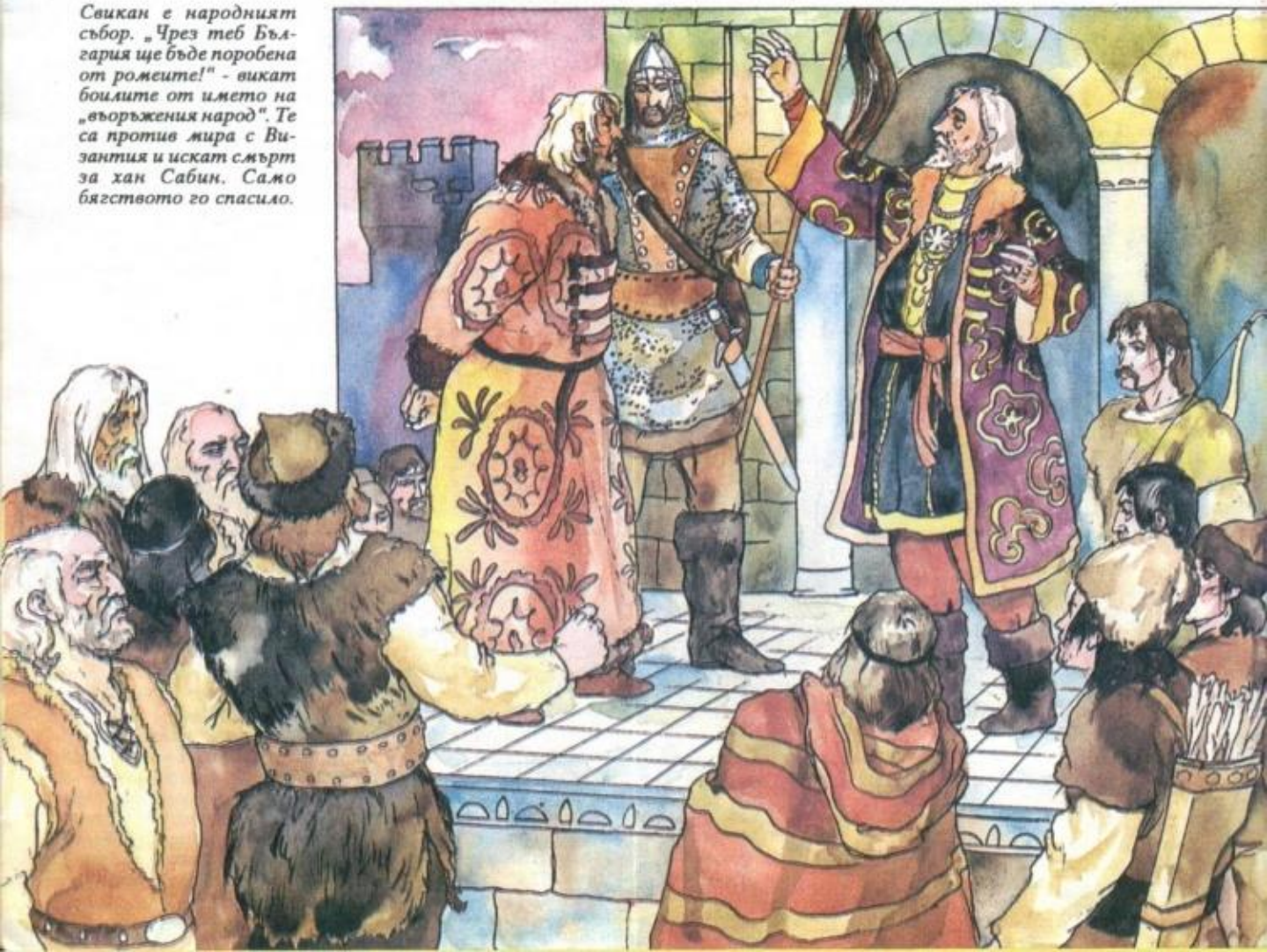
„...Като въстнали, българите избили господарите си, които произхождали от ханския род, и поставили [на трона] мъж злонаправен на име Телец. Той бил на тридесет години. Мнозина славяни избягали при императора. На 30 юни 763 г. българите и византийците се срещнали край Анхиало. Те дълго се избивали помежду си. Телец бил обърнат в бяг... Като се разбунтували, българите убили Телец заедно с неговите воеводи и поставили [на престола] Сабин. Но когато той поискал да сключи мир с Византия, българите отново се разбунтували и Сабин избягал в крепостта Месембрия. На негово място българите поставили друг господар на име Паган...“

ТЕОФАН ИЗПОВЕДНИК
византийски летописец

ГОДИНИ НА РАЗМИРИЦИ

Стотици години няколко големи хански рода, представляващи боилската аристокрация, управлявали българската държава. Аспарух и Тервел произхождали от стария род Дуло. Тяхното управление донесло много успехи на България. Всички боилски фамилии трупали огромна военна плячка. Затова признавали владетелските права на Дуло и в страната царял вътрешен мир. Но след смъртта на Севар (753 г.), последния хан от тази династия, нещата се променили. Неуспешните войни изострили апетитите за ханския престол. Роговете започнали жестока и кървава борба за власт. Трудно е да се изброят с абсолютна точност имената и редът на хановете, които постоянно се сменяли на трона. За 15 години шестима владетели управлявали България. Новите хански родове Вокил и Угаин издигали свои избраници, които бързали да се разправят с предшествениците си и техните поддръжници. Нито един хан от този период не умрял от естествена смърт. В междуособиците се включили и славянските вождове.

Свикан е народният събор. „Чрез теб България ще бъде поробена от ромеите!“ - викат боилите от името на „въоръжения народ“. Те са против мира с Византия и искат смърт за хан Сабин. Само бягството го спасило.

Тези мъже са воители на хан Телец. През 763 г. той е разбит от Константин V при Анхило. Пленените българи са оковани и отведени в Цариград. Жестокият император ги предава на тълпата, която ги избива с камъни.

Така в хода на вътрешните борби се очертали две враждуващи групи. Едната, която се обогатявала от походите, искала войната с Византия да продължи до победен край. Според другата, империята била важен търговски партньор и не бивало да се воюва с нея без причина.

Докато размириците отслабвали българската държава, Византия укрепвала своята мощ. Това се дължало до голяма степен на новия енергичен император Константин V. Нарекли го Копроним (Лайнания), защото като малък, когато го кръщавали, надрускал свещения купел. Това пренебрежително отношение към църквата Константин V Копроним съхранил и по време на своето царуване. Той отнел много църковни имоти, превърнал някои манастири в казарми и наложил на монасите непосилни данъци. Тези приходи отивали за нуждите на войската. Опирайки се на нейната мощ, Константин V обърнал поглед към България. Унищожаването ѝ било заветната му мечта. За да я осъществи, той не подбирал средства. Не пестял и златото, с което купувал свои шпиони в българския двор. Интригите, измамата и лъжата също често влизали в действие. Докато преговарял с хан Паган например, тайно от него василевсът изпратил свои хора в България, за да отвлекат славянския вожд Славун, който бил враг на Копроним.

Но най-сигурното средство на коварния император си останало войната. Между 756 г. и 775 г. Константин V организирил цели девет похода срещу България. Но въпреки че Византия била на върха на своята военна мощ, той не успял да доведе нито един от тях до край. Или бури разбивали корабите, или дворцови заговори го връщали от сред път. Така и не успял да осъществи мечтата си.

Само след миг византийските войници ще попаднат в засадата, устроена им от българи и славяни. В настъпилите размирни времена границата с Византия била лошо охранявана и ромейските отряди често нахлували в пределите на България.

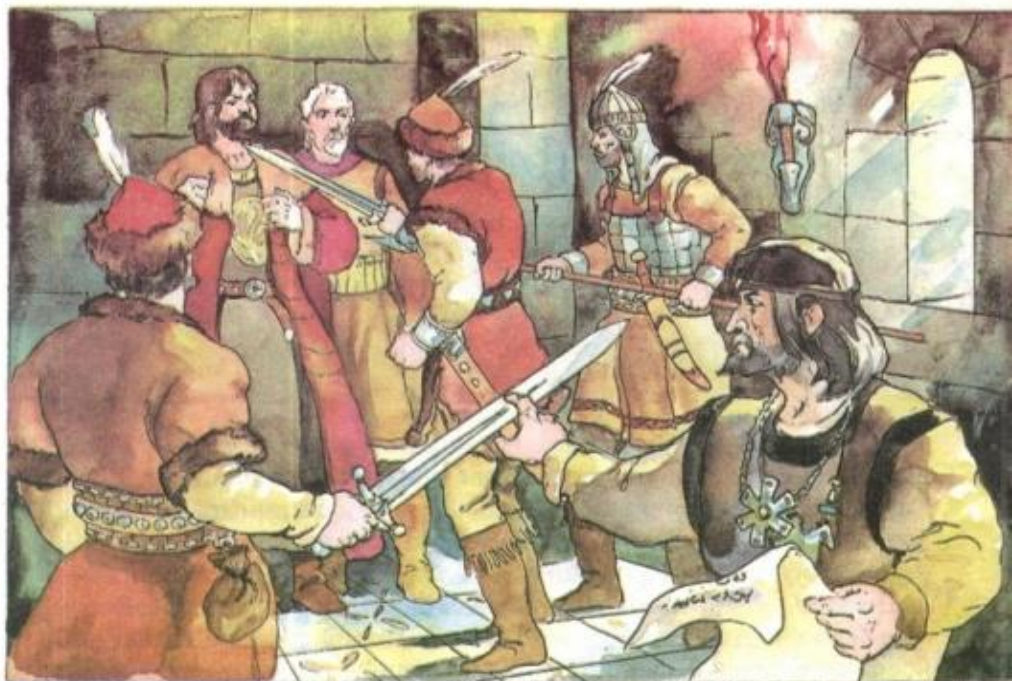

Дори природните стихии били на страната на младата българска държава. През лятото на 765 г. император Константин V повел войния си флот към българските брегове. Но страшна буря в Черно море разбила корабите му. Половината от елитната ромейска войска се издъвила. Василевсът наредил да хвърлят рибарски мрежи край брега, за да бъдат извадени телата на удавените и да се погребат по християнски.

Много са причините за кризата. По това време Византия е във възход, а българските владетели не притежавали необходимите качества. Те водели една след друга неуспешни войни с империята и не могли да се справят с действията на нейните шпиони в Плиска. Това ожесточило борбата за престола между големите боилски родове. Всеки от тях се опитвал да постави свой хан на власт, но той не се задържал дълго, защото нямал подкрепата на останалите фамилии. Невъзможността да се наложи един силен владетел, който да обедини както враждуващите родове, така и българи и славяни, за малко не се оказала гибелна за България.

„...А Телериг, господарят на България, като узнал, че от неговите приближени императорът научавал намеренията му, писал му: „Възнамерявам да избягам и да дойда при тебе. Но изпрати ми обещание, че няма да пострадам, и ми събщи кои приятели имаш тук, за да им се доверя и да ми помогнат.“ А този от лекомислие му писал и онзи, като ги узнал, изтребил всички. Като чул това, Константин изскубал много от побелелите си коси...”

ТЕОФАН ИЗПОВЕДНИК
византийски летописец

Български халчести шлемове

Стражите се взират в далечината. Ден и нощ те охраняват границата между България и Византия. Смъртно наказание очаква целия отряд, ако някой от тях позволи на беглец, роб или шпионин да се промъкне през неговия участък.

ТЕЛЕРИГ (768-777)

През последните пет години от своето царуване Константин V Копроним бил принуден да остави на мира България, защото вътрешни борби раздирали двореца му, а и арабите все по-често връхлитали върху империята в Мала Азия. Това принуждавало Византия да съсредоточава срещу тях голяма войска. Така България получила глътката въздух, от която толкова се нуждаела.

По това време управлявал хан Телериг. За да заздравя отслабената държава, той се нуждаел от мир. Скоро договорът за примирие с Византия бил подписан, но българският владетел знаел, че не може да разчита на думата на лукавия император. Затова хан Телериг засилил връзките си с някои славянски племена, населяващи територията на Византия. През 774 г. той

подкрепил стремежа на племето берзити в Македония да се откъсне от властта на империята. В отговор Константин V нарушил мира и изпратил по море голяма войска срещу българите. Но страшна буря унищожила корабите му край Месембрия (Несебър). В същото време хан Телериг с хитрост изловил византийските шпиони в Плиска. Това довършило императора, който се разболял от мъка и през 775 г. по време на деветия си поход срещу България починал.

Така България се отървала от най-големия си враг. Но с това междуособиците в Плиска не престанали. Заговор на боилите скоро принудил хан Телериг да потърси убежище в Константинопол при новия византийски император Лъв IV.

През 783 г. славяните в Тесалия и около Солун се надигнали срещу властта на византийците. В помощ на разбунтувалите се хан Кардам изпратил българска войска.

КАРДАМ (777-802)

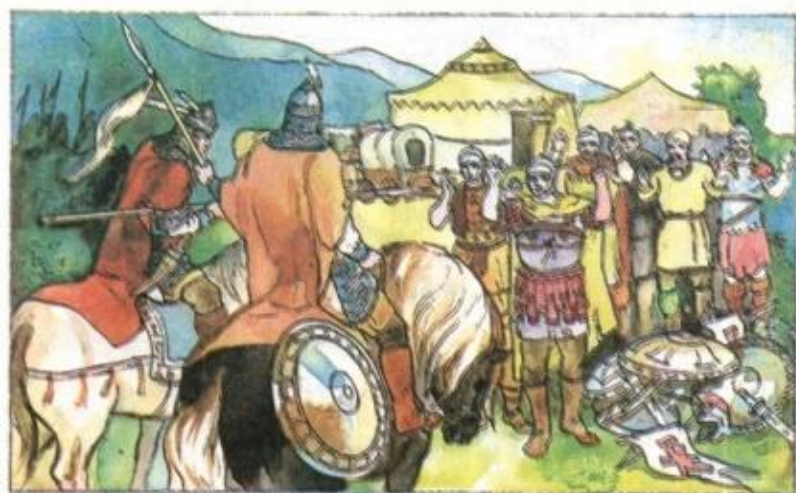
След Телериг на българския престол се възкачил хан Кардам. Византийският император не му създавал грижи и българският владетел побързал да утвърди властта си, като веднъж завинаги се справил с непокорните боили. В страната най-сетне се възцарил мир, укрепнал нейният авторитет. Сега България можела не само успешно да се отбранява, но и да нанася удари. В това скоро се убедил новият византийски император Константин VI. В сражение с българите през 792 г. той загубил цялата си армия край крепостта Маркели (до Карнобат). Четири години по-късно василевсът отново отказал да плаща данък. Предизвикал хан Кардам да потегли с войските си на юг, но, изправен пред тях, цели 17 дни не посмял да влезе в бой. Като се завърнал безславно в Константинопол, майка му императрица Ирина наредила да го ослепят и взела властта в свои ръце.

Тези междуособици във византийския двор на свой ред използвал хан Кардам - укрепил вътрешния мир и подготвили възхода на България при следващите владетели.

Управлението на хан Телериг и хан Кардам довело до постепенното стабилизиране на държавата. Византийският натиск поотслабнал, а боилските бунтове останали в миналото. Вече достатъчно силна, България водила успешни войни с Византия и през 796 г. я принудила да подпише мирен договор. Нещо повече - и Телериг, и Кардам обърнали поглед към славянските племена на юг от България, като продължили процеса на тяхното приобщаване към българската държава.

Войската на хан Кардам е обърнала в бягство византийците. Самият Константин VI е напуснал позорно бойното поле. Затова и шатрата му стои непокътнатата. Прислугата безславно се предава. Изоставен е целият обоз. Пленени са много златни монети и скъпи оръжия. След битката при Маркели през 792 г. Византия отново започнала да плаща годишен данък на българите.

Но през 796 г. императорът решил да отхвърли това уничително задължение. Той изпратил в една кърна конски торна българския владетел с думите: „Пратих ти данък, какъвто ти подобава“. Това означавало нова война.

ХАН КРУМ (803-814)

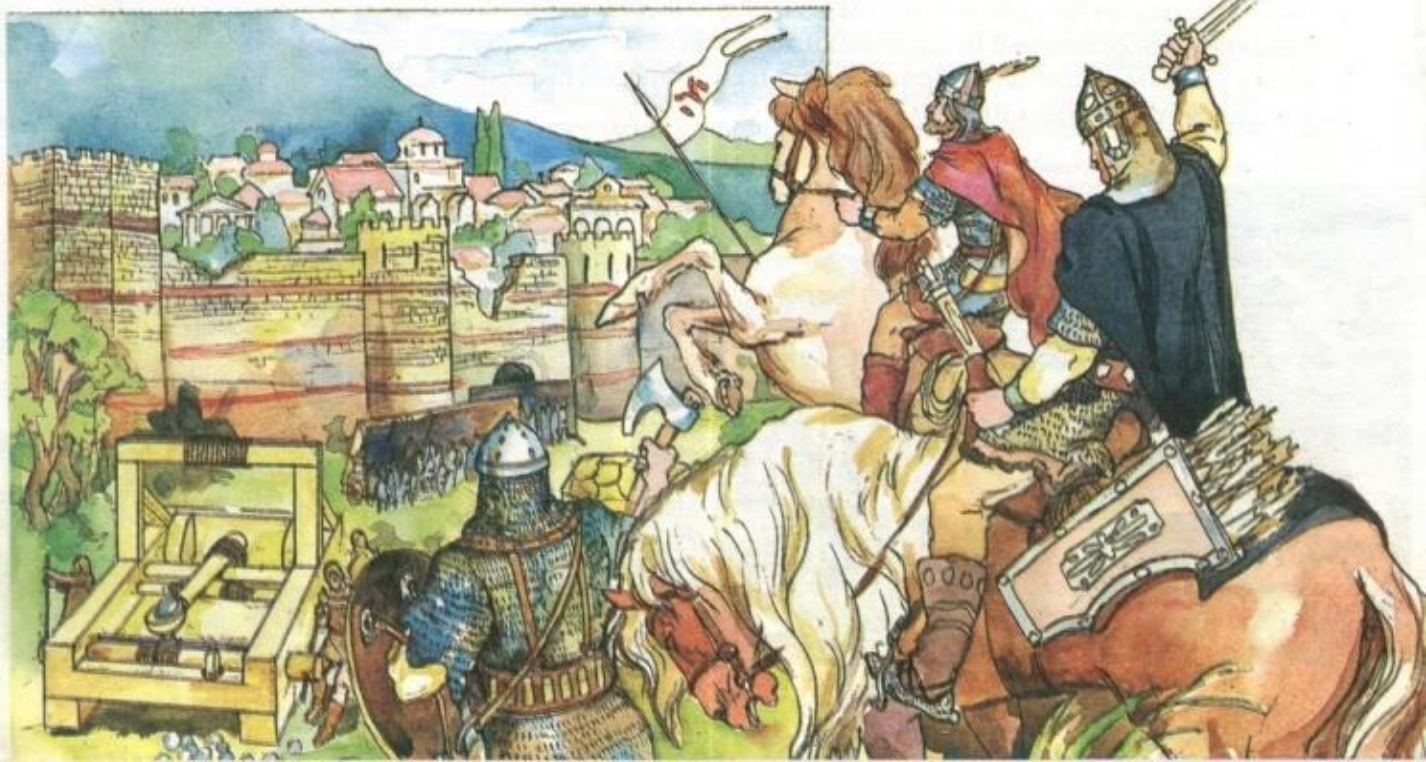
И приятели, и врагове го наричали Крум Страшни. Скоро след възкачването си на престола хан Крум изпратил войски на северозапад, за да унищожат аварската държава. Така той освободил от робство много славянски племена и присъединил източните части на Аварския хаганат към границите на България. В тях влизали и Карпатите - богати на полезни изкопаеми планини в днешна Румъния.

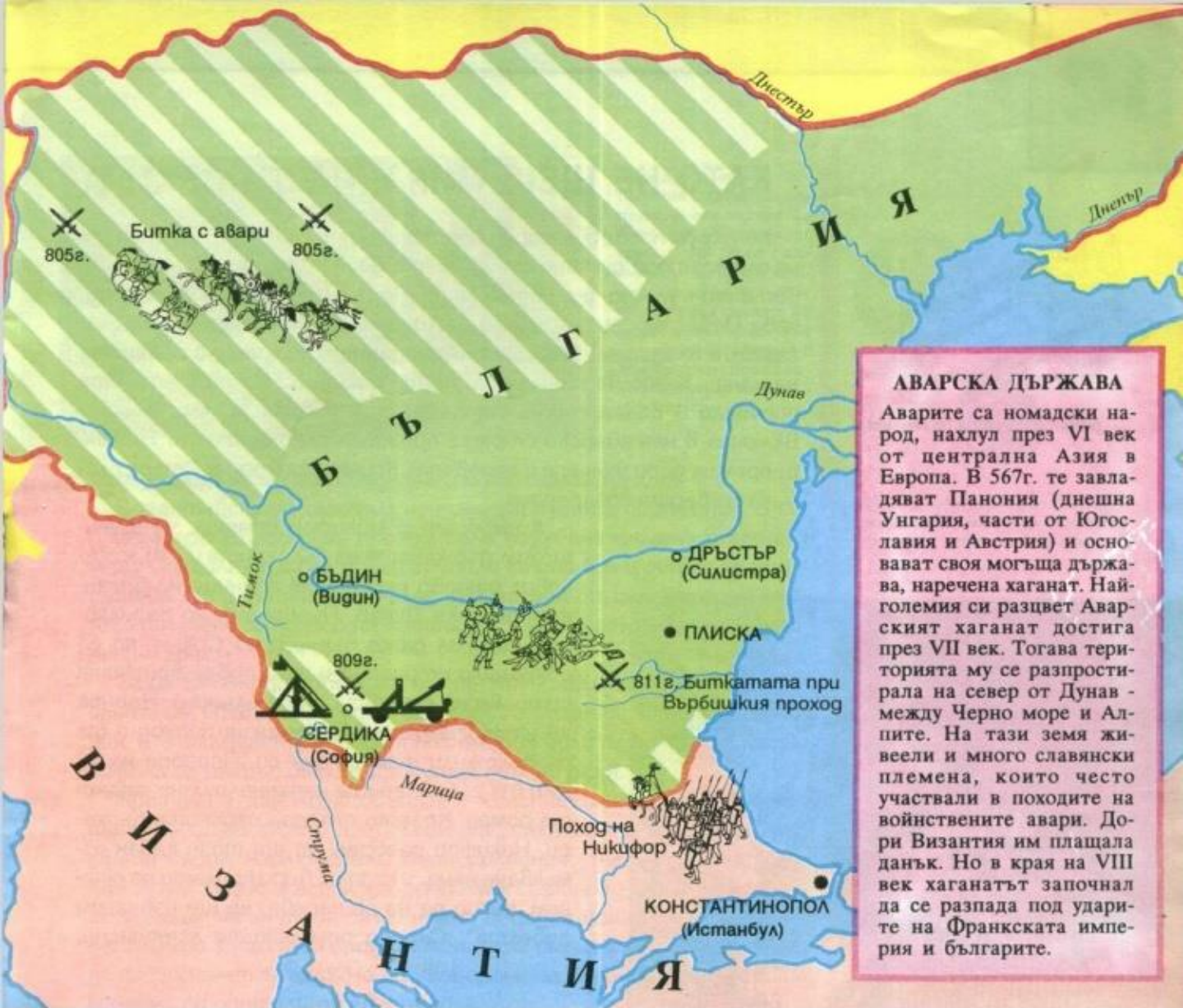
Скоро българският владетел насочил поглед на юг. В Македония и Пелопонес византийците все още държали в подчинение славянски племена, които често въставали. В отговор на неуспешен византийски поход срещу България през 808 г. хан Крум изпратил военен отряд по долината на река Струма. Българите навлезли дълбоко в пределите на Византия и неочаквано се натъкнали на обоз, пренасящ заплатата на ромейската войска - 1100 литри (близо 400 кг.) злато. Богатата плячка се отправила към Плиска.

На следващата година хан Крум се изправил с войските си пред яката крепост Сердика (София), която пазела пътищата към Македония и Беломорието. Той превзел и сринал града до основи. Тогава византийският император Никифор I Геник решил най-после да се разправи с България. В началото на 811 г. той започнал подготовката на голям поход, като мислел напълно да я унищожи. Събрани били елитни военни части от Балканите и Мала Азия. Но още при граничната крепост Маркели (край Карнобат) станали събития, които предвещавали злополучния финал на похода. Любимият прислужник на императора избягал при българите с всичките му дрехи и много пари.

За тези аварски пленници могъществото на техния хаганат е само минало. Карл Велики на няколко пъти разбил войските на аварите, а Крум Страшни доунищожил държавата и м.

Войските на Крум са пред стените на Сердика. Оттук минавали всички пътища, водещи на юг. Въпреки яростната съпротива, крепостта била превзета. Загинали шест хиляди войници от гарнизона и част от населението.

АВАРСКА ДЪРЖАВА

Аварите са номадски народ, нахлул през VI век от централна Азия в Европа. В 567г. те завладяват Панония (днешна Унгария, части от Югославия и Австрия) и основават своя могъща държава, наречена хаганат. Най-големия си разцвет Аварският хаганат достига през VII век. Тогава територията му се разпростира на север от Дунав - между Черно море и Алпите. На тази земя живеели и много славянски племена, които често участвали в походите на воинствените авари. Дори Византия им плащала данък. Но в края на VIII век хаганатът започнал да се разпада под ударите на Франкската империя и българите.

Пратеници на хан Крум посрещнали византийските войски на границата, за да преговарят за мир, но предложението им било отхвърлено от самоуверения император.

В началото българските войски претърпели две поражения. Изоставили дори столицата Плиска, която била разграбена и опожарена. Никифор наредил да запечатат съкровищата на хан Крум и заповядал да отрежат ушите на всеки, който се опита да вземе от тях.

Според военните традиции в миналото превземането на столицата означавало покоряване на цялата страна. Затова Никифор бил сигурен, че окончателно е унищожил България. Но това коство, за едни би означавало поражение, за хан Крум било най-мъдрото решение. Той пожертвал Плиска, за да запази войската и с нейна помощ да спаси държавата.

Ромеите опожаряват столицата Плиска и с голяма жестокост избиват мирното население и всички деца. Така Никифор искал да отмъсти за всички унижения, които бил изтърпял от българите

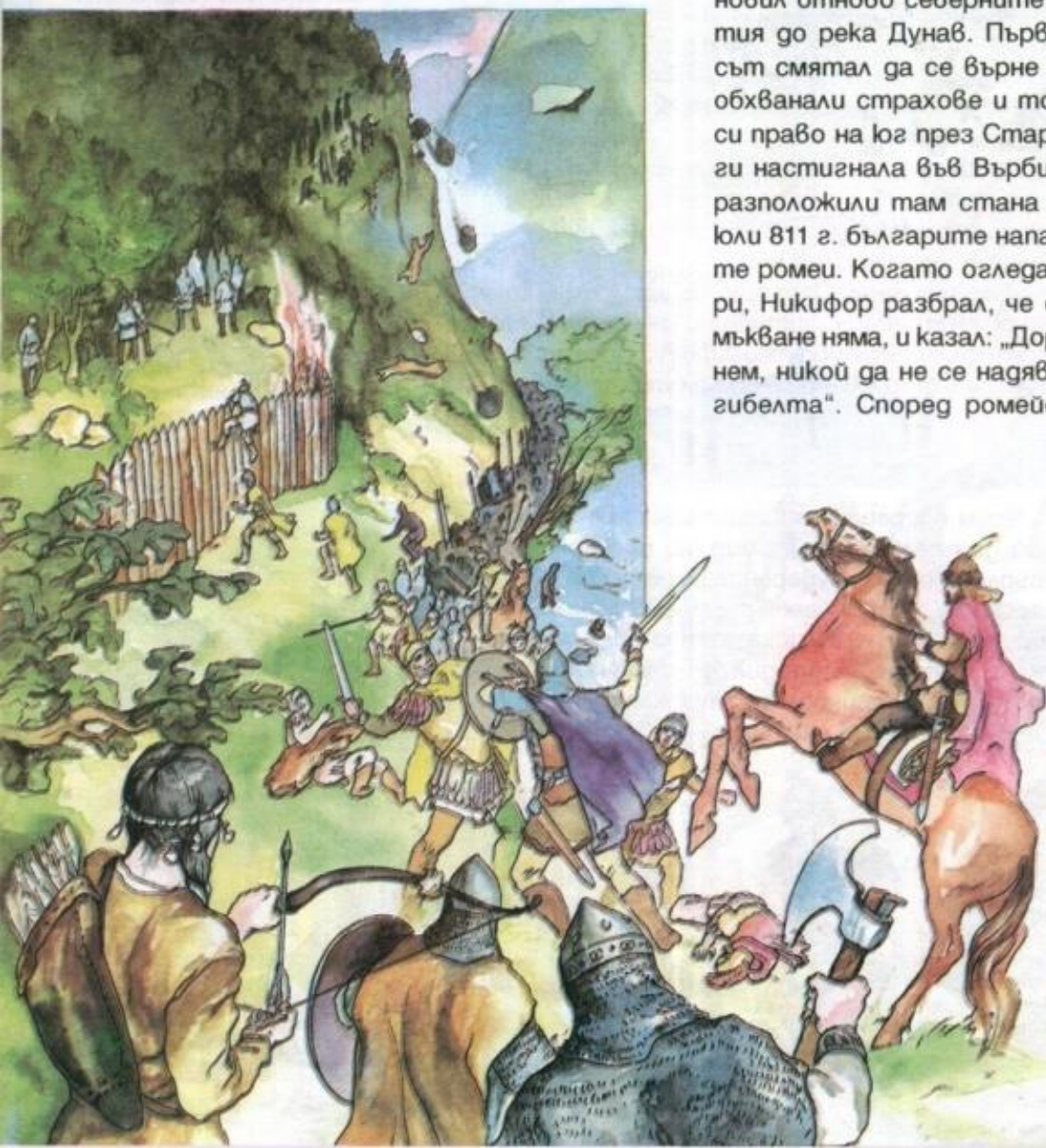
КАТО НЕ ЩЕШ МИРА, НА ТИ СЕКИРА

Бойни брадви на българите

Хан Крум проводил мирни пратеници при Никифор. Те предали на императора думите му: „Ето, ти дойде и победи. Вземи, каквото ти е нужно, и си иди в мир“. Но Никифор, чието име означава Победоносец, нагменно отхвърлил предложението на българския владетел. Народното предание е съхранило закана на хана: „Като не щеш мира, на ти секира!“. Докато ромеите пирували в българската столица, той събрал голяма войска. Включил в нея аварски отряди, призовал славяните от Тракия, въоръжил дори жените и заповядал всички проходи в Стара планина да бъдат преградени.

А император Никифор смятал, че е унищожил държавата на българите и е възстановил отново северните граници на Византия до река Дунав. Първоначално василевсът смятал да се върне през София, но го обхванали страхове и той повел войските си право на юг през Стара планина. Нощта ги настигнала във Върбишкия проход и те разположили там стана си. Призори на 26 юли 811 г. българите нападнали изненаданите ромеи. Когато огледал околните върхари, Никифор разбрал, че от този капан измъкване няма, и казал: „Дори крилати да станем, никой да не се надява, че ще избегнем гибелта“. Според ромейските летописци,

„...Всички загинали там: едни - погубени от меча, други - удавени в реката, трети паднали от преградата, а някои изгорели в огъня на изкопа. Спасили се само малцина, но и те, след като пристигнали по домовете си, почти всички измрели...“

Анонимен
ръкопис
от Ватикана

Хан Крум вдига надраница с чашата, направена от черепа на Никифор. Обкована със сребро, тя била смятана за свещена. Който отпивал от нея, придобивал силата на победения враг. На пиришеството наред с българските боили били поканени и славянските князе.

императорът загинал веднага „по най-жалък начин“.

Византийската империя не помнела такова поражение. В битката при Върбишкия проход била погубена цялата ромейска мощ. Спасила се само малка група, в която бил и синът на императора. Но и той починал след два месеца от раните си. „Цялата християнска красота загинала!“ - възкликва гръцкият хронист Теофан.

За да затвърди победата си, хан Крум навлязъл в Тракия. Войските му превземали едно след друго византийските укрепления. В завладяната крепост Месембрия били пленени и 36 медни сифона за изхвърляне на прочутия гръцки огън.

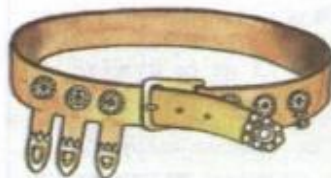
През 813 г. хан Крум обсадил и Константинопол. От високите крепостни стени жителите на „столицата на света“ със свити сърца наблюдавали многохилядният стан на българите. Хан Крум силно желаел да превземе Цариград, но като голям воин знаел, че за това са му нужни обсадни машини и силен боен флот. Ето защо той приел молбата на император Лъв Арменец да преговарят за мир. Но на уговорената среща византийците коварно се опитали да го убият.

Разярен от вероломството, Крум опустошил цяла Източна Тракия и превзел Одрин, чиито жители били отведени в „България отвъд Дунава“. Ханът започнал сериозни приготовления за превземането на Константинопол. Българската войска, „цяла в желязо“, била попълнена с нови славянски и аварски отряди. Построени били обсадни машини. За пренасянето на отделните им части приготвили 5 000 обковани с желязо коли и „хиляди волове“. В разгара на подготовката обаче хан Крум починал и цяла Византия въздъхнала облекчено.

Само бързата реакция и невероятната сила спасяват Крум от смъртта. Когато видял, че един от византийските парламентъори без повод сваля шапката си, ханът разбрал, че е попаднал в засада.

Различната украса на българския колан е показвала ранга на воина, който го е носил.

„...На императора било известно по слух, че Крум бил приготвил частите и съоръженията на различни обсадни машини, големи машини триболи и тетраболи, костенурки и високи стълби, топки, лостове и кирки, овни и подставки за изхвърляне на стрели, огнехвъргачки и каменохвъргачки, скорпиони за хвърляне на стрели, прашки - изобщо всякакви съоръжения срещу зъберите на стените, за да превземе града откъм западната му страна... Той искал да закара всички тези съоръжения там, където бяха хвърлени стрелите срещу него...“

Анонимен византийски автор

ЗАКОНИТЕ НА ХАН КРУМ

„...Като чу това, той [Крум] свика всички българи и заповяда, като издаде закони:

„Ако някой обвини [наклевети] някого, то той да не се слуша, докато вързан не се разпита; и ако той се окаже клеветник и лъжец, да се убие.

Не се позволява никому да набавя храна на крадеца и на оня, който си позволи това, веднага да се отнеме имота, а на крадеца да се пречупят пищялките [краката].

Да се изкоренят всички лозя.

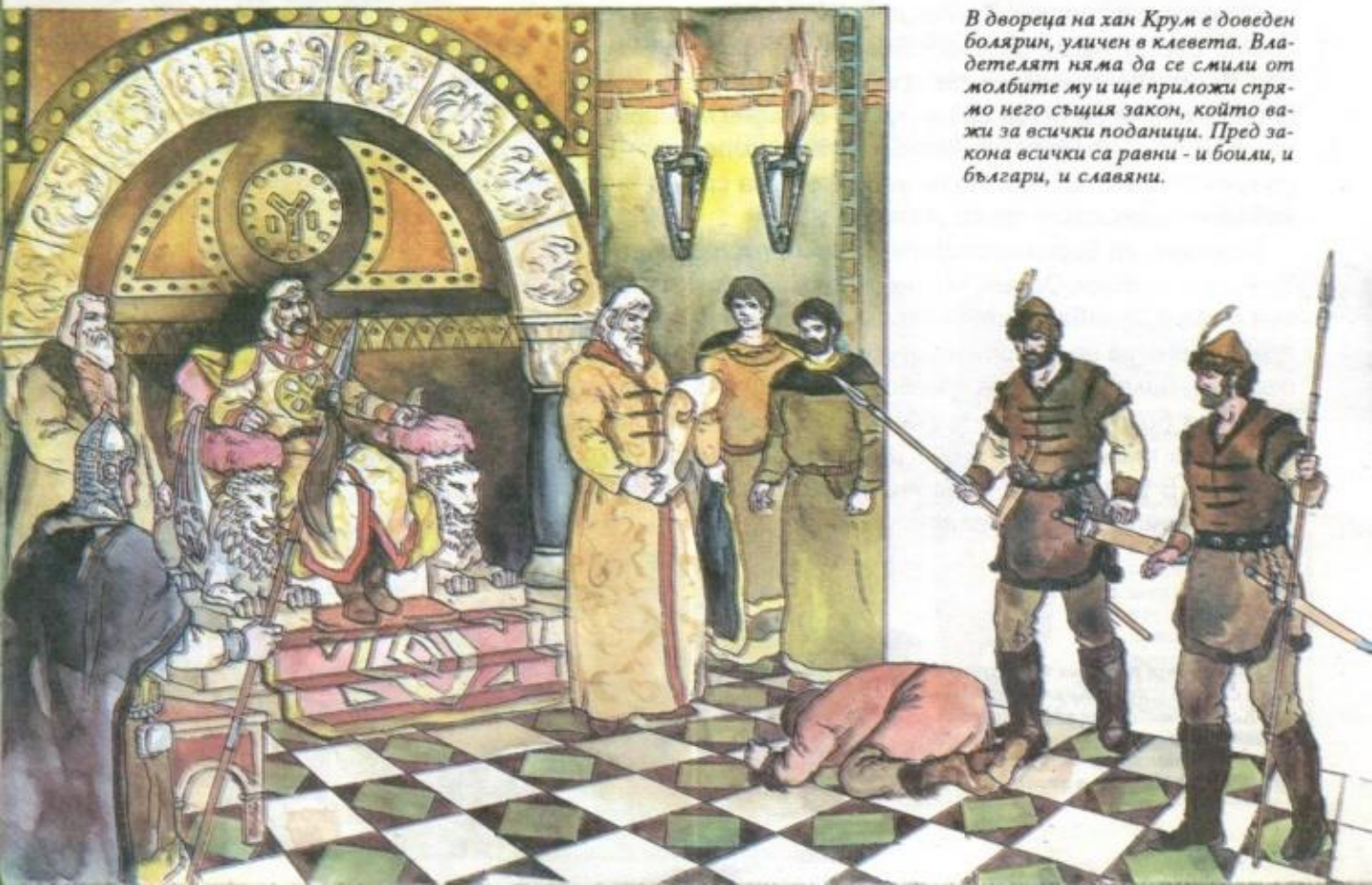
На всеки просяк да се дава в достатъчно количество, та да не се нуждае да проси втори път. На оня, който не постъпва така, да му се отнема имота.“

„СВИДАС ЛЕКСИКОН“
византийски сборник от X век

Хан Крум бил не само велик военачалник. Неговата държавническа мъдрост се проявила и вътре в страната. Той отрано разбрал, че за да води победни войни, в България трябва да царят спокойствие. Затова още с възкачването си на трона се разправил с непокорните боляри, а верните надарил богато. Крум разбирал и друго - българи и славяни се нуждаели от общи закони, за да живеят мирно в една държава. Затова прозорливият владетел станал първият законодател в нашата история.

Как точно е стигнал до идеята за това, ние не знаем. Според легендата, след сражението с аварите хан Крум разпитал пленените им първенци. Искал да узнае защо загинала тяхната мъгъща някога държава. Пленниците, взаимно прекъсвайки се, му разказали, че клеветници погубили най-храбрите и най-умните измежду аварите. Престъпниците се разхождали на свобода, защото се били съюзили със съдиите, а виното било толкова много, че мнозина станали пияници. Никой не искал да работи повече, а всички ставали търговци и се мамели помежду си...

Хан Крум виждал, че след многобройните войни и в неговата държава разбойници започнали да нападат имененията на богатите, просяци тръгнали от врата на врата за милостиня, клеветници присвоявали чуждите имоти с измама. Палачите измъчвали обвинения, биели го с бич по главата, забивали в тялото

В двореца на хан Крум е доведен болярин, уличен в клевета. Владетелят няма да се смилити от молбите му и ще приложи спрямо него същия закон, който важи за всички поданици. Пред закона всички са равни - и боили, и българи, и славяни.

Просяците се надяват на милостия в богатското имение. Някога и те са притежавали земя, но войните са ги разорили. Техният боил е откарал и последната им храна заради неплатени дългове.

му нажежени шипове, докато си признае вината. Човек, дори да бил невинен, не можел да се защити и често умирали от изтезанията. Затова хан Крум решил да сложи край на това беззаконие, което съсипвало държавата му отвътре.

Провъзгласените от него закони трябвало да изгладят различията между българските и славянските обичаи за съдене на хората и да укрепят държавата. Нарушителите им били жестоко наказвани. Крумовите закони допринесли за обединението на двата народа и издигнали авторитета на хана и аристокрацията.

Промените не спрели дотук. От запазен каменен надпис се разбира, че ханът разделил новите територии в Тракия на три части. Централната се управлявала от брата на хана, „лявата“ от кавхана, а „дясната“ - от ичиргубоила. За техни помощници Крум често назначавал византийски управители, защото те познавали най-добре тези земи. Разделената по този начин на отделни области държава се управлявала по-лесно, а и без страх от честите бунтове на племенните вождове.

Хан Крум станал родоначалник на нова династия, към която принадлежат най-славните владетели на Първата българска държава.

УПРАВЛЕНИЕ НА ДЪРЖАВАТА

Начело на българската държава стоял ханът. Неговата власт била наследствена. Първородният му син обявявали за престолонаследник и наричали **канартикин**. Ханът бил главен военачалник, върховен жрец и висш съдия. Той сключвал договорите с другите държави. Ако бил възпрепятстван да стори това лично, възлагал го на първия си помощник - кавхана.

Кавханът принадлежал към великите боили. Когато се налагало, той замествал хана във всичко.

Ичиргубоил - така се наричал управителят на вътрешните крепости. За да се справя със задълженията си, той разполагал с добре въоръжена военна дружина.

Боилският съвет се състоял от представители на българските боили и славянските князе. Ханът се допитвал до Боилския съвет при решаването на всички важни въпроси.

Народното събрание било свиквано в особено важни за страната случаи. При обявяване на война, при избор на нов владетел, тогава, когато боилите и славянските вождове искали да получат подкрепата на народната воля.

Аристократите натрупали немислени богатства от нестихващите войни и разширили владенията си, завземайки нови територии. Но обикновените хора страдали от войните. Мнозина загубвали свои близки в битките или се връщали осакатени. Нашествениците унищожавали реколтата и отнели добитък, а военните задължения задълго откъсвали земеделците от нивата... Ала най-тежки били непосилните данъци. Те разорили хиляди селяни. Безимотните работели на чужда земя и получавали колкото да се прехранят. Те били принуждавани да работят безплатно, без да могат да се оплачат никому. Така бедните ставали още по-бедни, а богатите - още по-богати.

Пирамида на обществото

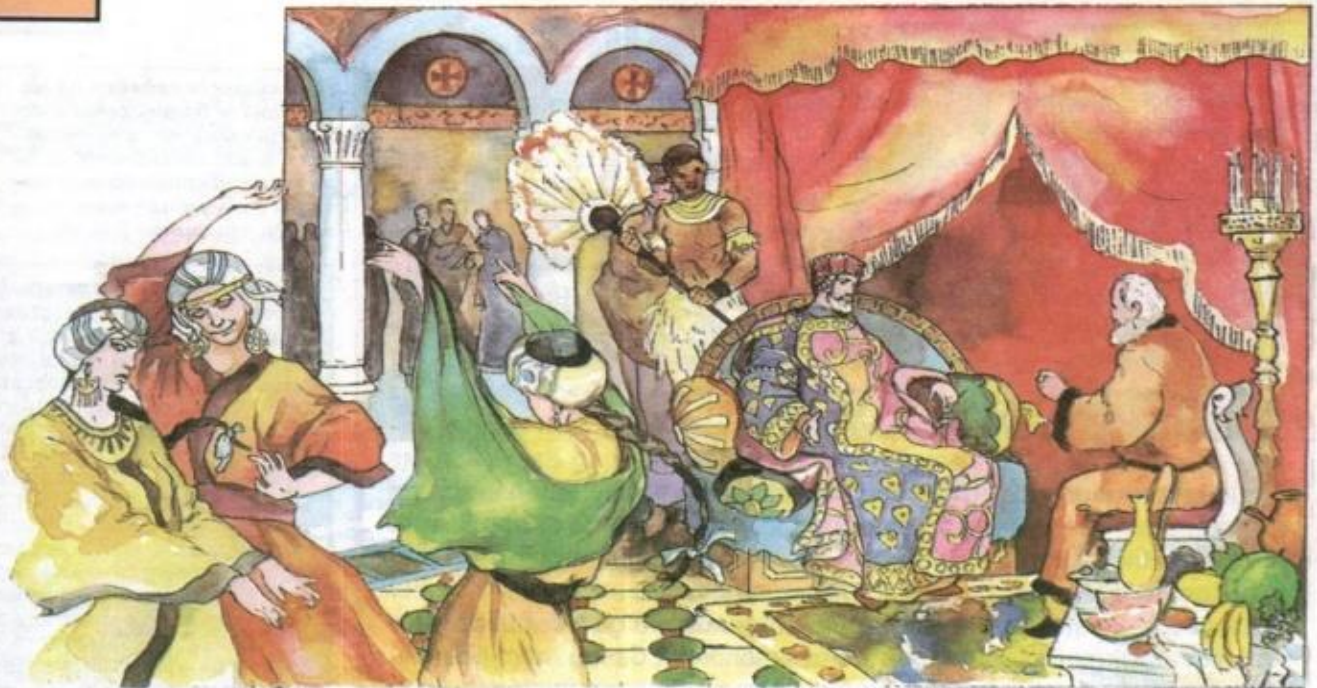
хан

боили и славянски князе

български и славянски пастири и земеделци

В двореца на византийския император се водят преговори за мир. „Нека трае тридесет години“ - предлага пратеникът на хан Омуртаг. Договорът бил желан и от двете страни. Българският владетел се нуждаел от спокойни времена, за да осъществи грандиозното строителство, което бил замислил. Византия също желала „дълбок мир“, за да си отпочине от продължителните войни с хан Крум.

ХАН ОМУРТАГ (814 - 831)

Трона на хан Крум наследил синът му Омуртаг. За разлика от своя баща новият владетел се стремил към мир. Затова през 815 г. той сключил 30-годишен договор с Византия. Никога до тогава империята не била подписвала мир за толкова продължителен период. За да докажат своята искреност, българските пратеници в Константинопол се заклели съгласно християнския канон, а император Лъв V - според езическия обичай на българите. Договорът определял границата между двете държави в Тракия (между Черно море и Родопите) и условията за размяна на пленници. Така хан Омуртаг продължил делото на баща си и присъединил нови славянски родове към България. Но сторил това с мир, а не с война.

Българският владетел спазвал ревностно договора. Той запазил мира и след смъртта на Лъв V, когато на императорския престол се възкачил Михаил II. Нещо повече - когато през 821 г. столицата Цариград била обсадена от въстаници, хан Омуртаг изпратил помощ на новия василевс. Българите разбили бунтовниците и така доказали приятелското си отношение към империята.

Мирът с Византия позволил на хан Омуртаг да насочи вниманието си към опасностите, надвиснали върху северозападната и североизточната граница на българската държава. Могъщата Франкска империя се била превърнала в притегателен център за славянските племена, живеещи между реките Тимок и

При необходимост боилите трябвало да се явят с войската и оръжието, които им били зачислени. Задълженията им били строго определени и записани на камък. Тези надписи свидетелстват за военната организация по времето на хан Омуртаг. На колона, намерена в Преслав, четем:

„...Зитко ичиргубоила: плочести ризници 455, шлемове 540, ... ризници 427, шлемове 854; Тургун пилежупан: ... ризници 20, шлемове 40, халчеста ризница 1, шлем 1...“

Тиса. Те се стремели към известна самостоятелност и в желанието си да се откъснат от България търсели закрила у своя западен съсед. Хан Омуртаг напразно изпращал свои пратеничества до краля на франките. На три пъти молбите му да не приема славянски племена в империята си оставали без задоволителен отговор от страна на Людвиг Благочестиви. Тогава българският флот се отправил нагоре по реките Дунав и Драва. Непокорните племена на браничевци, тимочани и абогрители отново били върнати към гържавата. За да пресече други подобни опити, ханът заповядал да бъдат изгонени техните князе, като на мястото им назначил свои верни заместници. На североизток пък българската армия достигнала бреговете на река Днепър, отблъсквайки, според едни историци, хазарите, а според други - маджарите.

Макар че признавали заслугите на хан Омуртаг за постигането на дълготрайния мир, византийските хронисти пишели с омраза за делата му. И това се дължало на неговото отношение към християнството. Иначе миролюбивият български владетел с учудваща жестокост преследвал християните в своите земи. Ала Омуртаг не се боял от чуждата вяра. Той се страхувал от друго - чрез нея в България прониквало безпрепятствено византийското влияние. А то било опасно за младата гържава. Последователи на Христос имало и в двореца на хана, християнин бил дори най-големият му син Енравота. Вероятно сам Омуртаг го е лишил от правото му да наследи бащиния престол.

Сигурно не му е било леко да го стори, но така хан Омуртаг продължил утвърждаването на централната гържавна власт. За тази цел той разделил страната на нови административни области - комитати. Те били десет на брой - девет „външни“, управлявани от назначени от хана комити, и един „вътрешен“, ръководен лично от него.

Изгнание очаква пленените славянски вождове. Те предвождали непокорните племена от Панония, които през 827 г. опитали да се откъснат от българската държава. Затова хан Омуртаг осъдил сурово водачите на славяните. В тези земи той възстановил своята власт и назначил нови управители.

В мрака на пещерата тези християни са потърсили убежище от гоненията на хана. Но молитвите им няма да смирят неговата безпощадност. Омуртаг ги преследвал, защото смятал, че пренесеното от Византия учение ще отслаби българската държава.

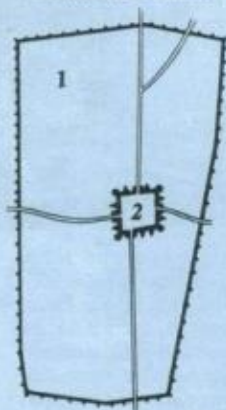
Медальон на хан Омуртаг

И франките се убедили в силата на българското оръжие. Хан Омуртаг не желаел сблъсък с могъщата Франкская империя. Но бил принуден да защити земите си от домогванията на крал Людвиг Благочестиви. Две години продължили нахлуванията и от двете страни в спорната територия.

ХАНЪТ СТРОИТЕЛ

Схема на Плиска

- 1 - външен град
 2 - вътрешен град
 ———— земно окопно съоръжение
 ■■■■■ крепостна стена с кръгли, петогълни и квадратни кули

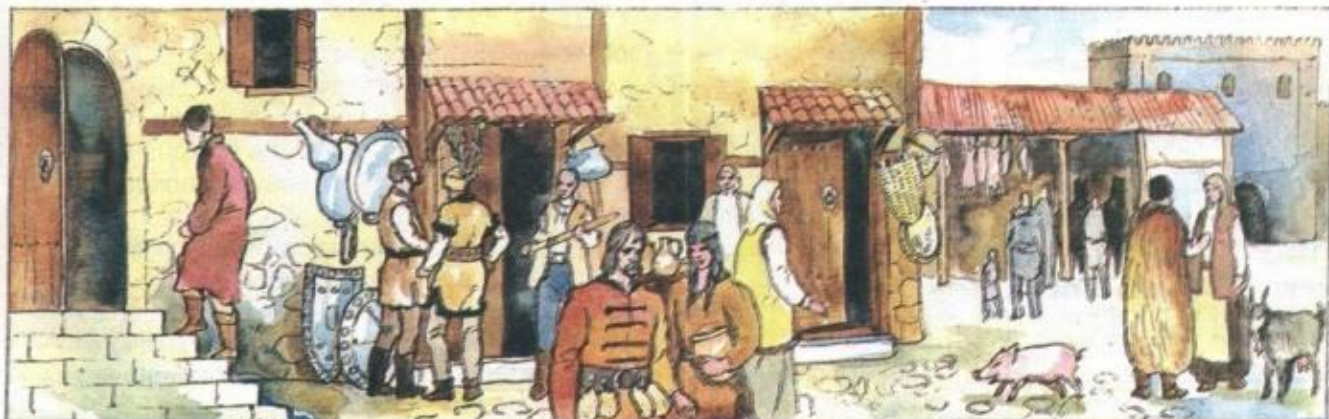
Ювиги хан Омуртаг използвал 30-годишния мир за усилена съзидателна дейност. Той строил нови градове, дворци, крепости, мостове... Но първо възстановил опожарената от византийците Плиска. Отвън столицата била оградена със защитен вал. Пред дългия насип имало дълбок ров, пълен с вода. Зад укреплението се простирал Външният град, в който живеело обикновеното население.

Каменна стена, висока 12 метра, отделяла Вътрешния град от останалата част на Плиска. Проходите на нейните порти били двойно подсигурени - затваряли се с падаща врата (катаракта) и с масивни двукрили врати. Във Вътрешния град се издигала Тронната зала - на мястото на Крумовия дворец, опожарен от Никифор. Тя била заобиколена от култови и жилищни сгради, от занаятчийски квартали и тържища. Третият укрепителен пояс, наричан Малък дворец, се намирал в централната част на каменната крепост. Бил защитен с тухлена стена. Подземни проходи извеждали от него към Вътрешния град. Езически храм и голямо водохранилище допълвали архитектурата на дворецовия център.

Хан Омуртаг не преставал да се грижи и за сигурността на държавата. Той укрепил границите на България със защитни

Майсторът каменар довършва релефа на Мадарския конник. Така днес наричаме този неповторим паметник на българската култура, намиращ се близо до с.Мадара, Шуменско. Изсечен в скалите на 23 метра височина, Мадарският конник най-вероятно представлява изображението на някой български хан. Кой точно, не знаем. Както и не сме сигурни в чест на коя от многото военни победи е направен. Макар че в страни от каменния конник има надписи. Най-ранните са от времето на хан Тервел, а по-новите са издялани в годините на Кормесох и Омуртаг.

валове. Най-впечатляващ от тях бил окопът „Еркесия“, дълъг над 130 км, който защитавал южните предели на България.

Намерени са много каменни колони с надписи, които разказват за величествените строежи на хан Омуртаг. В тези надписи е наричан „от бога владетел на земята, където се е родил“. Във време, когато Византия продължавала да смята българските земи за своя територия, временно отстъпена на варварите, това било открито предизвикателство. За Омуртаг земята била „своя“, „собствена“, защото за нея загинали няколко поколения българи.

Каменните надписи, останали от първите български владетели, представляват истинска летопис на българската история. До нас са достигнали над сто такива писмени паметника, като повечето от тях са от времето на хан Омуртаг. Те разказват за победни войни, за славни пълководци, за грандиозни строежи... За всичко, което възлужавало тогавашните хора. И днес поразяват с дълбоката си мъдрост думите на Омуртаг, изсечени в камъка: „Човек, и добре да живее, умира и друг се ражда. Инека роденият последен, като гледа тези писмена, да си спомни и за този, който ги е направил.“

Попаднали сме на пазарицето - най-оживеното място в престолния град Плиска. Многобройните занаятчийски работилници предлагат на всеки своите стоки. По онова време парите все още рядко се използвали, по-често се разменяли стоки срещу стоки. Богатите купували скъпи платове, украшения и оръжия, донесени от чуждоземни търговци. В замяна българите предлагали зърнени храни, пчелен мед, восък, ленено платно... Бедните селяни задоволявали скромните си нужди от собственото си стопанство.

Напречен разрез на външното землено укрепление на Плиска.

1 - ров (дълбок 6 м); 2 - хоризонтална площадка (берма); 3 - насип (висок 6 м); палисада (висока 3 м); 4 - пълнеж от камъни и пръст; 5 - дървени колове

„...Ако някой говори истината - Бог (Тангра) вижда. И ако някой лъже - Бог вижда. Българите сториха много добрини на християните [византийците], но християните забравиха. Ала Бог вижда!“

ПРЕСИЯНОВ НАДПИС
от 837 г. - Фялпи
(крепост на Бяло море)

МАЛАМИР (831-836) И ПРЕСИЯН (836-852)

Хан Омуртаг имал трима снове: Енравота, Званица и Маламир. Наследил го най-малкият от тях - Маламир. Така бил престъпен законът, според който престолът принадлежал по право на първородния син на хана. Но Енравота се увлякъл по християнската религия и затова Омуртаг посочил за свой наследник Маламир, който бил предан на Тангра.

Маламир следвал заветите на баща си и се стремил да живее в мир както с Византия, така и със северозападния си съсед - Франкската държава. Като Омуртаг и той преследвал християните. Не пожалил и брат си Енравота, когото предал на палачите. Но византийски отряди отново започнали да нахлуват в бъл-

Франкският крал приема скъпите дарове, поднесени му от българските пратеници. По този начин те мусъобщават, че на българския престол се е възкачил новият хан Маламир, който желае да продължи мира с Франкската империя.

На сутринта Енравота ще бъде предаден на палаците, тъй като се е отрекъл от Тангра. Но синът на хана не се страхува, защото като християнин вярва, че след смъртта душата му ще отиде в рая. Той дори се моли за спасението на своите мъчители. Тъжница или смърт очаквали ранните последователи на Христос в езическа България.

гарските земи. Мирът бил нарушен. В отговор на нападенията младият хан навлязъл в земите на империята и присъединил към България Родопите и крепостта Пловдив с областта около нея.

През 836 г. Маламир починал преждевременно. Някои твърдят, че смъртта му не била естествена. На негово място болярите избрали за хан Пресиян, внук на Омуртаг. И Пресиян като чичо си Маламир бил малолетен, когато се възкачил на трона. За негов регент бил определен същият кавхан Исбул, който бил регент и на Маламир.

Много и забележителни събития станали по време на продължителното царуване на хан Пресиян. Той присъединил към българските земи част от Беломорието и почти цяла Македония. В тези области живеели славянски племена, които отдавна се стремели да се откъснат от Византия. Така Пресиян завършил с успех делото, започнато от неговите предшественици. Всички славяни от българската група били обединени под скиптъра на владетелите от Плиска.

Тогавашният император Теофил бил обезпокоен от действията на българите, но не можел да изпрати войски срещу тях, понеже в същото време воювал с арабите. Затова пък подтикнал към бунт византийските пленници, заселени навремето в България от хан Крум. Неговите интриги довели и до друг конфликт - кървав сблъсък между българи и сърби. Тази с нищо непродигзвизвана вражда продължила цели три години, без да донесе успех на някоя от страните.

Български оръжия: мечове, копия и стрели.

ВЛАСТТА НА ХАНОВЕТЕ - ЗАВОЕВАНИЯ И ГРАДЕЖ

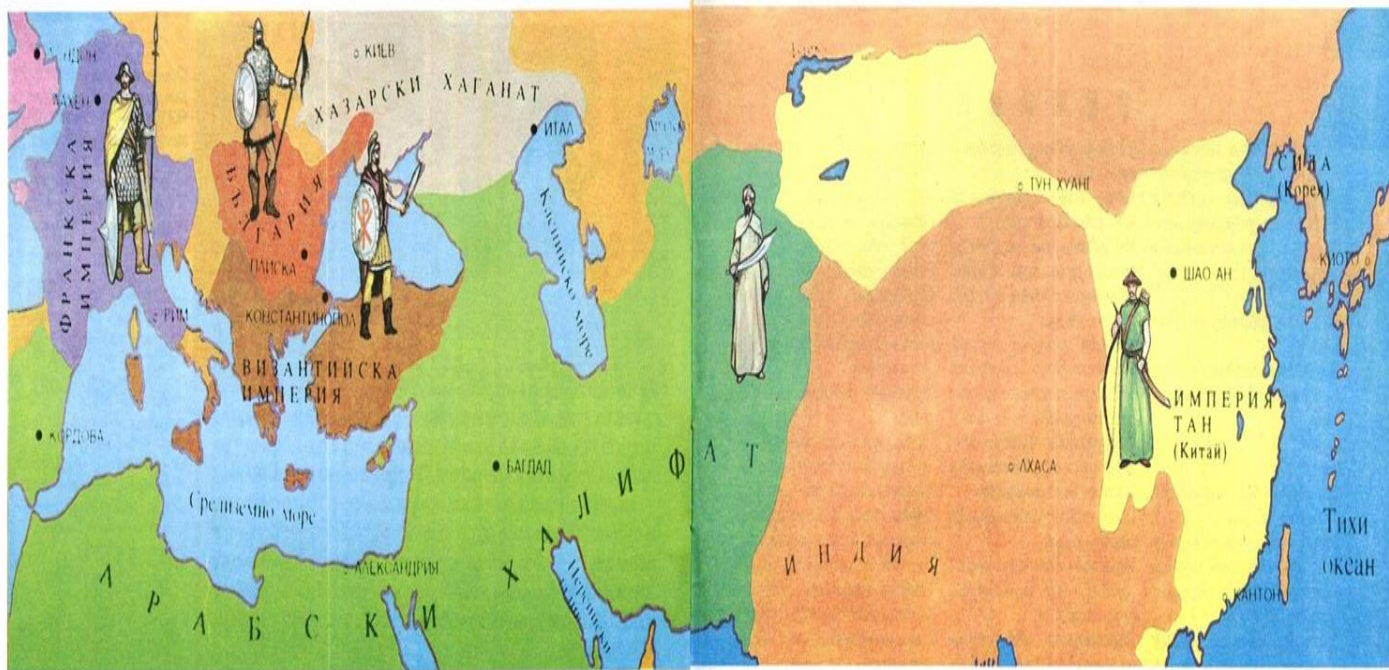
В средата на IX век България се превърнала в голяма и силна държава. Обширната ѝ територия се простирала от средното поречие на Дунав до река Днестър и от Карпатите до Бяло море. Но всичко това не било получено даром. Не един и двама византийски императори се опитвали да унищожат България. Но напразно! Младата държава отблъснала нашествениците и сама минала в настъпление. Към България били присъединени редица области, населени със славяни.

Постепенно силната ханска власт заменила управлението на отделните племенни и родови вождове. Мъдрите български владетели не само разширявали, но и изграждали държавата. Въведени били общи закони,

спазвани и от българи, и от славяни. Започнало невиждано строителство.

Голямата територия, природните богатства и географското положение правели България желан за търговия партньор. През нея преминавали големите търговски пътища, свързващи Византия с Централна Европа. Те помогнали на нашата страна активно да се включи в търговските и политически връзки между Изтока и Запада.

Всички тези фактори допринесли за постепенното превръщане на България в една напреднала за времето си европейска държава. Властта на хановете подготвила настъпването на Златния век.

БЪЛГАРИЯ	С В Е Т Ъ Т				
700 - 753г. Утвърждаване на държавата (Тервел, Кормисош, Севар)	около 700г. Възниква държавата Гана в Западна Африка	около 700г. Формира се държавата на Инките в Южна Америка	около 730г. Възниква книгопечатането в Китай	731г. Хазарите приемат юдизма (религията на евреите)	746г. Голяма епидемия от чума във Византия
753 - 768г. Вътрешни размирици и отслабване на държавата	750г. Начало на трибевното управление на династията на Абасидите в Арабския халифат	754г. На църковен събор във Византия се взема решение за унищожаване на иконите	755 - 763г. Вътрешни размирици в Китай. Командващият армията изгонва императора.	756г. Създаването на папската държава в Италия	768г. Карл Велики заема франкския престол
768 - 803г. Излизане от кризата и стабилизиране на държавата (Телериг, Кардам)	793г. Франките и българите унищожават аварската държава.	796г. Първи нахлувания на викингите в Англия	800г. Папата коронясва Карл Велики за император на Рим	около 800г. Маите създават своя нова държава в северен Юкатан	802г. Основано камбоджанското царство.
803 - 852г. Разширение и укрепване на държавата (Крум, Омуртаг, Маламир и Пресиян)	827г. Обединяват се англосаксонските кралства (Англия)	830г. Образуване на Великоморавското княжество (днешна Чехия)	843г. Разделяне на франкската държава на франкка, германска и италианска	800 - 850г. Викингите изгарят укрепени тържища в североизточна Русия	800 - 850г. Формиране на сръбската държава

ХАНОВЕТЕ НА БЪЛГАРИЯ

Хан АСПАРУХ (до 700г.) от рода Дуло. Принудил Византия да признае България и да плаща годишен данък. Загина в поход срещу хазарите около 700г.

Хан ТЕРВЕЛ (700 - 721г.) от рода Дуло, син на Аспарух. През 705г. с войска помогнал на сваления византийски император да си върне престола. През 717 - 718г. разбил арабите, обсаждащи Цариград.

Хан КОРМИСОШ (721 - 738) от рода Дуло. Поддържал мирни взаимоотношения с Византия.

Хан СЕВАР (738 - 753) последен представител на рода Дуло.

Хан ВИНЕХ (753 - 760) от рода Вокли. Начало на политическа криза в България. Убит заедно с целият му род от недовобни бои.

Хан ТЕЛЕЦ (760 - 763г.) от рода Узани. Убит от боите заради претърпяно поражение, нанесено от Византия.

Хан САБИН (763 - 766г.) от рода Вокли. Народен събор отхвърлил политиката му за мир с Византия. Заедно със семейството си избягал в Константинопол, където и починал.

Хан УМАР (766г.) от рода Вокли. Привърженик на мира с Византия. Свален от боите.

Хан ТОКТУ (766 - 767г.) поради нови междусобици избягал с приближените си „в горите на Дунав“, където ги избили византийците.

Хан ПАГАН (767 - 768г.) улеснил нахлуването на византийска войска в България. Бягайки от знева на боите, бил убит от прислужниците си край Варна.

Хан ТЕЛЕРИГ (768 - 777г.) избил византийските шпиони в Плиска. Нови междусобици го принудили да бяга в Цариград, където се покръстил и оженил за братовчедка на императрицата.

Хан КАРДАМ (777 - 803г.) сложил край на разприте в България и отново принудил Византия да плаща данък.

Хан КРУМ (803 - 814г.) разширил българската територия до Среден Дунав и река Тиса. Присъединил София към пределите на държавата. Умрял внезапно при подготовка на нов поход срещу Константинопол.

Хан ОМУРТАГ (814 - 831г.) син на Крум. Сключил 30-годишен мирен договор с Византия в 815г. Осъществил първи дипломатически връзки с франките 824г. и предприел голяма строителна дейност.

Хан МАЛАМИР (831 - 836г.) син на Омуртаг. Закрепил обширната си държава, засилил гоненията срещу християните.

Хан ПРЕСИЯН (836 - 852г.) племенник на Маламир. Присъединил почти цята Македония към България. Първа война с младата сръбска държава.

РЕЧНИК

Безпрепятствено - когато нищо не пречи нещо да бъде направено

Балада - песен за героично събитие

Викинг - смел древноскандинавски воин, търговец и морски разбойник от времето на ранното средновековие

Вопъл - вик, изразяващ мъка, плач, болка

Гръцки огън - горивна смес, която се изхвърля запалена срещу противника

Елитни - отбрани най-добрите, най-способните

Езичество - вяра в много богове и почитане на идоли

Завет - напътствие, последна воля на един човек, която неговите потомци и наследници трябва да изпълняват

Заточение - изпращане на осъдения да живее в далечно място сред чужди хора

Зачислени - неща, описани в списък и предадени на някого да ги пази и използва

Изгнание - изгонване от родината

Интрига - таен заговор за постигането на някаква цел с престъпни средства

Конфликт - противоречие, спречкване

Криза - такова състояние на държавата, при което вътрешният мир във всеки един момент може да бъде нарушен по незначителен повод

и това да доведе до бедствия за много хора

Литра - византийска мярка за тежина, равна на 324 грама

Малолетен - дете, което не е достигнало определената от обществото възраст, когато може само да взема решения

Митница - определено от държавата място, където се контролира внасянето и изнасянето на стоки и се събира държавна такса - мито

Междусоборци - вътрешен смут, война вътре в държавата между владетели на отделни райони

Палач - човекът, който изпълнява смъртни присъди

Партньор - човек, който заедно с друг върши нещо, защото не може да го направи сам

Парламентьор - човек, изпратен от едната воюваща страна да води преговори с противника

Плочеста ризница - дреха от кожа или плат, върху която са нашити метални плочки

Потомък - наследник на своите родители, на тяхната вяра и цел в живота

Предизвикателство - неочаквана постъпка, която нарочно трябва да ядоса някого и да предизвика вражда

Преган - човек, който е готов изцяло да подкрепи друг човек или някакво дело

Пурпур - яркочервен цвят, боята за който се е получавала по специален начин, пазен в тайна

Размирици - нарушаване на мира и реда в държавата за кратко време

Регент - човек, определен да ръководи държавата, когато владетелят е малолетен или страната временно е останала без законен владетел на трона

Регулиране - възвеждане на ред и правила

Религия - вяра, която обяснява всичко с намесата на богове в живота на хората и природата

Символ - предмет, който отличава едно нещо от други подобни или един човек от останалите хора

Скипър - царски жезъл, символ на властта, който представлява украсена и изработена от скъпи материали тояга, която владетелят държи в тържествени случаи

Твърдина - добре охранявана крепост

Фактор - някакво условие, което е много важно, за да се случи нещо, или е основна причина за събитието

Хазна - съкровищницата на държавата

Халчеста ризница - ризница, изплетен от халкички

Християнин - човек, който вярва в това, че Исус Христос е божи син, изпратен на земята

Ювиги - велики

ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ БЪЛГАРИЯ - книга трета

ВЛАСТТА НА ХАНОВЕТЕ

Илюстрации Чавдар ДРАГИЕВ Съставили Огнян ХАЛЕМБАКОВ, Звезден ЗЛАТАРЕВ Текст Огнян ХАЛЕМБАКОВ Консултант Людмил ВАГАЛИНСКИ Корица Исид ПЕНЧЕВ Обработка и адаптация на текста Галина ЗЛАТИНА, Петър КЪРДЖИЛОВ Карти Петър ГЕНОВ, Теодоричка АРНАУДОВА Художествено оформление Чавдар ДРАГИЕВ Художествен редактор Звезден ЗЛАТАРЕВ Редактор-стилист Нели РАЙКОВА Технически редактор Младения ЯНАЧКОВА

Компютърен набор „Нора 2000“ Печат „Образование и наука“ АД - София

ИК „Златното пате“ - София

бул. „Цариградско шосе“ 117 Факс 75 50 67 Тел. 75 311 /270, склад - 256/

ДЕТСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЯ БЪЛГАРИЯ

ВЛАСТТА НА ХАНОВЕТЕ

ВТОРО ИЗДАНИЕ

"Детска енциклопедия - България" ще задоволи вашето любопитство, ще научите неща, които няма да намерите в учебниците, а винаги ще ви бъдат полезни. В нея ще прочетете най-важното и най-интересното, което може да се разкаже за България, за нейната история и природа, за живота на хората и организацията на държавата. Ще намерите обяснения за много трудноразбираеми неща от всекидневието.

Разнообразната информация е събрана в много книжки от няколко раздела. Безспорно най-голям е разделът "История", защото знанието за една страна е преди всичко познаване на нейното минало. Човек, ако знае откъде идва, той знае кой е и накъде отива.

Ако сте наблюдателни, десетките цветни илюстрации ще ви разкажат повече дори от написаното с думи.

Изданието е съобразено с изискванията на Министерството на образованието и науката към учебния материал от четвърти до седми клас.

-
1. ТРАКИТЕ (3000г.пр.Хр. – 500г.сл.Хр.)
 2. ДЪРЖАВАТА - 681 г. (300г. – 700г.)
 3. **ВЛАСТТА НА ХАНОВЕТЕ** (700г. – 850г.)
 4. ЗЛАТНИЯТ ВЕК (850г. – 950г.)
 5. ГОДИНИ НА ИЗПИТАНИЕ (950г. – 1050г.)
 6. БОРБИ СРЕЩУ ВИЗАНТИЯ (1050г. – 1200г.)
 7. ВЪЗРОДЕНАТА ДЪРЖАВА (1200г. – 1300г.)
 8. ЗАЛЕЗЪТ НА ЦАРЕТЕ (1300г. – 1400г.)
 9. ПОД СЯНКАТА НА ЯТАГАНА (1400г. – 1800г.)
 10. ПЪТЯТ КЪМ СВОБОДАТА (1800г. – 1878г.)
-

Цена 31.00 лв.

ISBN 954-431-070-3
954-431-068-1